

Gradski trgovi u prostornoj strukturi Zagreba

Vedran Prelogović*

U radu su analizirani trgovi Zagreba. Pozornost je usmjerena na trgove - poslovne centre, koji se značenjem i funkcijama ističu u prostornoj strukturi grada. Analizirane su djelatnosti locirane na njima i njihova integritetnost u prometni sustav grada. Također su analizirana i fizionomska obilježja trgova kao pješačkih zona i parkova.

Cljučne riječi: trg, središnji poslovni centar, poslovni subcentri, tržnice, trgovina na malo, parkovi

City Squares in Spatial Structure of Zagreb

This paper analyses the squares of Zagreb. The attention has been paid to the squares - business centres, which stand out in the city spatial structure for their significance and functions, as well as to the activities located there, and to their degree of integration into the city transport system. It also analyses the physiognomic features of the squares as pedestrian zones, as well as those of the parks.

Key Words: square, central business district, business subcentres, market places, retailing, parks

UVOD

Gradski trg sastavni je element prostorne strukture grada. Trg je otvoreni prostor između blokova zgrada koji se ističe veličinom i oblikom, te zajedno s ulicama i njihovim sistemom, parcelama gradskog zemljišta i rasporedom zgrada tvori plan grada. Po obliku trgovi mogu biti pravokutni, zrakasti, okrugli, nepravilni, a po načinu postanka planski ili neplanski. Pri analizi i definiranju važno je napomenuti da svaki takav prostor mora imati i službeni naziv trg. Značenje trgova u gradu je veliko jer predstavljaju središte poslovnih, društvenih i kulturnih funkcija (Fusch, 1994.).

U znanstvenoj i stručnoj geografskoj literaturi ističe se rad američkog geografa Fusch (1994) koji analizira trgove u prostornoj strukturi talijanskih gradova i rad Ričkovića (1997) koji analizira trgove unutar pješačke zone središta Zagreba. Ostala istraživanja o trgovima vezana su za radove koji analiziraju povijesni razvoj gradova, a trgove promatraju kao morfološki element grada (Maksimović, 1972; Milić 1994; Milić 1995.).

Zadatak ovog rada je odrediti funkcije i prostorni razmještaj trgova u gradu Zagrebu. Terenskim kartiranjem¹ u gradu Zagrebu evidentirana su 42 trga, a brojem i

* Znanstveni novak, Geografski odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet, Marulićev trg 19, 10.000 Zagreb, Hrvatska/Croatia

značenjem ističu se trgovi u središnjem dijelu grada gdje je i mreža gradskih trgova najgušća. U središnjem dijelu grada, u prostoru između Trga Francuske revolucije na zapadu, Gornjeg grada na sjeveru, Trga kralja Tomislava na jugu i Trga hrvatskih velikana na istoku evidentiran je 21 trg. Većina trgova središnjeg dijela grada nastala je planski, osim Trga bana J. Jelačića i Britanskog trga, te se ističu veličinom i pravilnim oblikom. U planu grada uočava se pojava da u gradskim četvrtima koje su nastale neplanski i koje imaju nepravilan plan, trgova ima vrlo malo. Njihov postanak vezan je za križanje glavnih ulica i nepravilnog su oblika. Imali su trgovačku funkciju koju su zadržali do danas (Kvaternikov i Trešnjevački trg).

Kod analize funkcija trgova u prostornoj strukturi grada najviše je pažnje posvećeno izdvajanju trgova kao poslovnih centara. Za tu je potrebu analiziran način korištenja zemljišta, te su kartirane sljedeće djelatnosti: trgovina na malo, ugostiteljstvo, usluge (osobne i profesionalne), poslovni prostor (uredi), turističke (putničke) agencije, visoko školstvo - prosvjeta - znanost, uprava, kultura i društvene organizacije. U strukturi trgova - poslovnih centara istaknuto je i analizirano značenje gradskih tržnica. Kod analize trgova kao poslovnih centara posebno je analizirana prometna funkcija trgova posebice javni gradski i pješački promet. Osim poslovne funkcije na pojedinim trgovima u gradu uređena je zelena površina, te su zbog specifičnih fizionomsko - funkcionalnih obilježja zasebno analizirani.

Za izradu rada korišteni su poglavito podaci dobiveni terenskim kartiranjem, te podaci Urbanističkog zavoda grada Zagreba, Gradskog zavoda za planiranje razvoja i zaštitu čovjekova okoliša i vozni red ZET-a.

GRADSKI TRGOVI KAO POSLOVNI CENTRI

Jezgru poslovnih centara Zagreba čine trgovi s okolnim trgovačkim ulicama. U strukturi gotovo svakog poslovnog centra nalazi se gradska tržnica. Glavne gradske tržnice nalaze se na površini samog trga ili u planski uređenom prostoru u neposrednoj blizini trga. U Zagrebu postoji 15 gradskih tržnica s ukupno 37 600 m² prodajne površine (Vresk, 1978.).

S obzirom na veličinu gravitacijskog područja i broj stanovnika koji opskrbljuje najvažniji je središnji poslovni centar. Spomenuti centar formirao se u središnjem dijelu grada oko prostora današnjeg Trga bana J. Jelačića i zauzima prostor Ilice do Trga Francuske republike, južni dio Radićeve, Krvavi most, Tkalčićevu, Dolac, Staru Vlašku, Prilaz G. Deželića, Kačićevu, Britanski trg, Trg burze i Trg hrvatskih velikana i trgovu "zelene potkove" (Perković, 1977). Razlikuje se funkcionalno i fizionomski od ostalih dijelova grada. U središnjem poslovnom centru postoji velika koncentracija objekata trgovine na malo, ugostiteljstva, financijskog poslovanja, poslovnog prostora (uredi), turističkih (putničkih) agencija i usluga (osobne i profesionalne). Tako velika koncentracija poslovnih djelatnosti uvjetovala je i popratne funkcionalne pojave u središnjem dijelu grada, kao što su pad broja stanovnika, domaćinstava i stanova, tj. došlo je do procesa sitifikacije (Vresk, 1986). Osim poslovnih djelatnosti u središnjem poslovnom centru nalaze se i mnogobrojne upravne, kulturne, prosvjetne i znanstvene ustanove. Obično se nalaze u zgradama koje imaju povijesno - arhitektonsku vrijednost, pa središnji poslovni centar ima i turistički značaj.

Središnji poslovni centar dobro je povezan sa svim dijelovima grada. To se prije svega odnosi na linije tramvajskog prometa, ali i na autobusni i željeznički promet. Uz to, u središnjem poslovnom centru uređena je i pješačka zona, koja dodatno doprinosi humanizaciji i funkcionalnoj osobitosti prostora.

Po položaju trgovi središnjeg poslovnog centra svrstavaju se u tri skupine:

1. trgovi pješačke zone,
2. trgovi rubnog dijela središnjeg poslovnog centra,
3. trgovi istočnog dijela "zelene potkove" (prostor između Glavnog kolodvora i Trga bana J. Jelačića).

S manjim značenjem ističu se trgovi koji čine jezgre poslovnih subcentara. Razlikuju se od središnjeg poslovnog centra po veličini gravitacijskog područja i broju stanovnika koje opskrbljuju. Glavna poslovna djelatnost je trgovina na malo (za dnevne potrebe). U strukturi centra obično se nalazi robna kuća (jedna do dvije) i gradska tržnica. U odnosu na središnji poslovni centar manje su zastupljene upravne, kulturne, prosvjetne i znanstvene djelatnosti. Kao poslovni subcentri u Zagrebu izdvajaju se dva trga: Kvaternikov trg u istočnom i Trešnjevački trg u zapadnom dijelu grada.

TRGOVI SREDIŠNJEG POSLOVNOG CENTRA

Trgovi pješačke zone

Unutar uređene pješačke zone središnjeg poslovnog centra nalaze se dva trga: Trg bana J. Jelačića i Trg P. Preradovića. Trgovi i trgovačke ulice² pješačke zone svojim fizionomsko - funkcionalnim obilježjima predstavljaju jezgru središnjeg poslovnog centra. To se odnosi na uređenost pješačke zone koja je namijenjena susretanju i druženju ljudi, pa ima funkciju rasonode s ciljem humanizacije prostora središta grada (Ričković, 1998). Kartiranjem je utvrđena velika koncentracija poslovnih djelatnosti i to: trgovine na malo, ugostiteljstva, financijskog poslovanja, poslovnog prostora (uredi) i usluga (osobne i profesionalne). U prostoru trgova i trgovačkih ulica pješačke zone evidentirano je 845 objekata djelatnosti (tab. 1.). Najznačajnija poslovna djelatnost kartirana na trgovima i trgovačkim ulicama pješačke zone je trgovina na malo sa 406 objekata ili 48,05% od ukupnog broja djelatnosti u kartiranom prostoru. Trgovina se odvija putem tri načina prodaje: u prodavaonicama, robnim kućama i na tržnici.

Najveći broj uslužnih djelatnosti kartiran je u Ilici, 140 objekata, a od tog broja 82 trgovine na malo ili 58,58%. Na ostalim trgovima i ulicama prosječna koncentracija trgovine na malo iznosi 46,75%, osim u Bakačevoj gdje je 100%, ali je u toj ulici trgovina jedina poslovna djelatnost. Na osnovu dobivenih podataka Ilica se s pravom može izdvojiti kao glavna trgovačka ulica u središnjem poslovnom centru. Trgovina na malo locira se u prizemljima, a ponegdje se proširila i na katove zgrada koje imaju i stambenu funkciju. Značenju trgovine pridonose: dostupnost (dobra povezanost sa svim dijelovima grada), pristupačnost (uređena pješačka zona), atraktivan izgled izloga i bogata ponuda raznovrsne robe. Osim specijaliziranih prodavaonica i robnih kuća, koje služe potrebama stanovništva čitavog grada, evidentirano je i nekoliko prodavaonica za dnevne potrebe kojima se koristi lokalno stanovništvo, ali i ono koje je zaposleno u središnjem poslovnom centru ili je u privremenom posjetu. Na sjevernoj strani kartiranog prostora, u neposrednoj blizini trga, s kojim je povezana ulicom Splavnicom, nalazi

Tab. 1. Kartirane djelatnosti na trgovima i u trgovačkim ulicama pješačke zone središnjeg poslovnog centra

Ime trga/ulice	trg. na malo	ugost.	usluge	poslovni prostor	financ. poslovanje	turist. ag.	visoko šk., prosvjeta, znanost	uprava	kultura	društ. org.	ukupno
bana J. Jelačića	19	6	-	3	5	-	-	-	1	1	35
Ilica	82	12	27	5	1	1	1	1	2	8	140
Gajeva	38	6	14	23	4	4	2	-	1	3	95
Praška	20	1	15	5	3	3	1	-	1	3	52
Petrinjska	15	2	6	3	2	-	-	-	1	1	30
Jurišićeva	31	5	14	5	4	-	1	2	1	4	67
Cesarčeva / Stara Vlaška	30	9	17	2	3	1	1	-	-	-	63
Dolac	38	22	14	8	2	-	1	-	1	1	87
Bakačeva	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Radićeva/Krvavi most/Tkalčićeva	40	8	20	1	2	2	-	-	2	-	75
P. Preradovića	28	5	12	4	1	-	-	-	6	-	56
Bogovićeva	30	8	20	14	2	1	5	2	-	5	87
Varšavska	15	4	6	3	3	1	2	-	1	1	36
Oktagon	13	-	1	-	1	-	-	-	-	-	15
UKUPNO	406	88	166	76	33	13	14	5	17	27	845
%	48,05	10,41	19,64	8,99	3,91	1,54	1,66	0,59	2,01	3,20	100

Terensko kartiranje 2. 5. - 14. 5. 1999.

se najveća gradska tržnica Dolac. Po funkciji je središnja gradska tržnica. Prodajna površina tržnice iznosi 10 570 m², a u okviru tržnice postoje otvoreni i zatvoreni prodajni prostor s posebno namijenjenim dijelovima za prodaju jedne vrste robe (Program prostornog razvoja tržnica u gradu Zagrebu, 1976). Zbog položaja u središtu grada Dolac posjećuje velik broj stanovnika, a oko same tržnice okupio se velik broj poslovnih djelatnosti i to: trgovine na malo, ugostiteljstva i usluga (osobne i profesionalne).

Od ostalih kartiranih djelatnosti brojem iza trgovine slijede usluge. Objekti osobnih usluga uglavnom su locirani u prizemljima ili u vežama zgrada dok se profesionalne usluge nalaze u prenamjenjenom stambenom prostoru na katovima zgrada.

Brojem objekata treće mjesto zauzima ugostiteljstvo. Prostorni razmještaj ugostiteljskih sadržaja prati razmještaj trgovine na malo. Uz trgovinu, zbog velikog centraliteta, predstavljaju najvažnija i najatraktivnija mjesta okupljanja u kartiranom prostoru. Ugostiteljski objekti locirani su u prizemljima zgrada, ponegdje i na katovima, a toplijem dijelu godine i na površinama pješačkih trgova i ulica (terase). Time predstavljaju najpogodnija mjesta za ostvarivanje društvenih kontakata (Maretić, 1996.).

Iako zastupljeno s relativno malim brojem objekata, financijsko poslovanje zbog velikog centraliteta ima veliku važnost za grad. Isto kao i ugostiteljstvo prati prostorni razmještaj trgovine na malo, a to se prije svega odnosi na velik broj mjenjačnica (Ričković, 1998.).

Poslovni prostori (uređi) locirani su u za to prenamjenjenom stambenom prostoru ili u poslovnim zgradama kao npr. neboder na Trgu bana J. Jelačića i zgrade u Varšavskoj, Bogovićevoj i Gajevoj.

Ostale djelatnosti (kultura, visoko školstvo - prosvjeta - znanost, uprava, društvene organizacije i turističke agencije), iako malobrojne zbog velikog centraliteta značajne su za kartirani, a i širi prostor grada. Posebno su značajni objekti kulture, visokog školstva - prosvjete - znanosti i uprave jer okupljaju veliki broj ljudi, a time pridonose živosti središnjeg dijela grada.

Prostor trgova pješačke zone središnjeg poslovnog centra ima poseban značaj unutar prometnog sustava grada. To se poglavito odnosi na javni gradski i pješački promet. Unutar sustava javnog gradskog prometa Trg bana J. Jelačića predstavlja terminal tramvajskog prometa. Pri tom trg nije početno - završna točka, već ima prolazan karakter. Ujedno je broj prolazaka tramvaja dvostruko veći u odnosu na početno - završne terminale i iznosi 4453 prolazaka radnim danom (Vozni red ZET-a). Kroz trg prolazi sedam dnevnih (1, 6, 11, 12, 13, 14 i 17) i dvije noćne linije (31 i 34). Manju prometnu važnost imaju autobusne linije. U neposrednoj blizini trgova nalazi se uređeno autobusno stajalište (Kaptol). Autobusne linije povezuju trgove sa sjevernim dijelovima grada i to: Cmrokom, Mirogojem, Laščinom, Srebrnjakom i Kozjakom.

Površine trgova i kartiranih trgovačkih ulica oslobođene su automobilskog prometa (osim Bakačeve, Cesarčeve i Stare Vlaške) i na njima je omogućeno nesmetano kretanje pješaka. Uređenje se izvodilo između 1986. i 1995. Površine su popločene i prilagođene pješacima. Osim popločenja uređena je i ostala urbana oprema: rasvjeta, klupe za odmor, telefonske govornice, montažna oprema povremene prodaje, kante za otpad, oglasni panoi, posude za zelenilo, prostor oko rekonstruiranog vrela Manduševac, oslonci za bicikle, te je zasađeno drveće u Jurišićevojoj i Gajevoj (Ričković, 1998.). Na spomenutim trgovima i ulicama pješački promet odvija se praktički 24 sata.

Trgovi rubnog dijela središnjeg poslovnog centra

Zbog nekompletiranih funkcija i blizine jezgre središnjeg poslovnog centra trgovi ove skupine nisu se izdvojili kao zasebni poslovni centri, već su sastavni element složene prostorne strukture središnjeg poslovnog centra. Na trgovima rubnog dijela središnjeg poslovnog centra kartirano je ukupno 202 objekta djelatnosti. U zapadnom rubu kartiran je Britanski trg. U strukturi poslovnih djelatnosti na prvom mjestu je trgovina na malo sa specijaliziranim prodavaonicama za kratkoročne i srednjoročne potrebe, a značenjem se ističe i gradska tržnica kod koje se prodaja odvija isključivo na otvorenom prostoru samo radnim danom i subotom. Značenju trgovine pridonosi i dobra prometna povezanost trga, a to se najviše odnosi na linije autobusnog prometa kojima je trg povezan sa sjevernim dijelovima grada (Pantovčak, Zelengaj). Ostale djelatnosti (tab. 2) po broju, lokaciji i značenju ne razlikuju se mnogo od prije analiziranih trgova.

U istočnom dijelu središnjeg poslovnog centra nalaze se dva trga, Trg burze i Trg hrvatskih velikana, a kartirana je i Ulica F. Račkog koja ih povezuje. Na spomenutim trgovima kartirani su značajni objekti financijskog poslovanja i uprave, iako nisu najbrojniji zbog velikog centraliteta imaju veliko značenje za grad. Zbog toga se ovaj dio središnjeg poslovnog centra može izdvojiti kao zona financijsko-upravnih djelatnosti.

Tab. 2. Kartirane djelatnosti na trgovima u rubnom dijelu središnjeg poslovnog centra

Ime trga/ulice	trg. na malo	ugost.	usluge	poslovni prostor	financ. poslovanje	turist. ag.	visoko šk., prosvjeta, znanost	uprava	kultura	društ. org.	ukupno
Britanski	34	12	23	13	3	1	2	1	1	1	91
Burze	10	1	7	2	2	1	-	3	-	-	26
F. Račkog	5	3	7	2	3	-	1	-	-	2	23
Hrvatskih velikana	18	1	14	13	4	-	2	1	2	7	62
UKUPNO	67	17	51	30	12	2	5	5	3	10	202
%	33,17	8,42	25,25	14,85	5,94	0,99	2,47	2,47	1,49	4,95	100

Izvor: Terensko kartiranje 2. 5. - 14. 5. 1999.

Trgovi istočnog dijela "zelene potkove" (prostor između Glavnog kolodvora i Trga bana Josipa Jelačića)

U prostor središnjeg poslovnog centra ubrajaju se i trgovi istočnog dijela "zelene potkove" (Trg Nikole Šubića Zrinskog, Trg Josipa J. Strossmayera, Trg kralja Tomislava i Trg Ante Starčevića). Trgovi u tom dijelu središnjeg poslovnog centra imaju dvojak funkciju. Zbog položaja u gradu i djelatnosti koje su na njima locirane imaju poslovnu funkciju, a zbog uređene zelene površine, koja ih fizionomski i funkcionalno izdvaja od okolnog prostora, imaju rekreativnu funkciju. U prostoru analiziranih trgova evidentiran je velik broj trgovina na malo (tab. 3). Prisutnost tako velikog broja trgovina posljedica je izgradnje prvog planskog trgovačkog centra u Zagrebu - Importanne Centra. Navedeni trgovački centar nalazi se čitavom površinom ispod razine Starčevićevog trga. Izgrađen je 1994., a dovršen 1997. Prodajni prostor sastoji se od tri prodajna nivoa, a u sklopu centra nalazi se i garaža. U analizu djelatnosti uključen je i pješački prolaz Pothodnik koji čini fizionomsko - funkcionalnu cjelinu s Importanne Centrom. Jaka poslovna (trgovačko-ugostiteljska) djelatnost proizlazi iz činjenice da su pješački prolaz Pothodnik i Importanne Centar izgrađeni na mjestu jakog pješačkog prometa, koji je pridonio velikoj gustoći trgovina i ugostiteljskih objekata. Na ostalim trgovima ovog dijela grada trgovina ne predstavlja značajniju djelatnost kako brojem tako i značenjem. Od ostalih poslovnih djelatnosti brojem se iza trgovine na malo i ugostiteljstva nalaze usluge i poslovni prostori, locirani u prenamjenjenom stambenom prostoru. Uz zapadnu stranu trgova kartiran je znatan broj turističkih (putničkih) agencija, pa se ovaj dio izdvaja kao zona turističkih agencija (najveći broj je kartiran na Trgu N. Šubića Zrinskog).

Trgovi istočnog dijela "zelene potkove" imaju veliko značenje u prometnom sustavu grada. To se posebno odnosi na Trg kralja Tomislava jer uz Trg bana J. Jelačića predstavlja najznačajnije čvorište tramvajskog prometa u središnjem poslovnom centru koje ima prolazni karakter. Tramvajski promet obuhvaća pet dnevnih (2, 4, 6, 9 i 13) i tri noćne linije (31, 33 i 34) s ukupnim brojem od 2763 prolazaka dnevno (Vozni red ZET-a). Prometnom značenju dodatno pridonose linije autobusnog prometa, kojima

Tab. 3. Kartirane djelatnosti na trgovima istočnog dijela "zelene potkove"

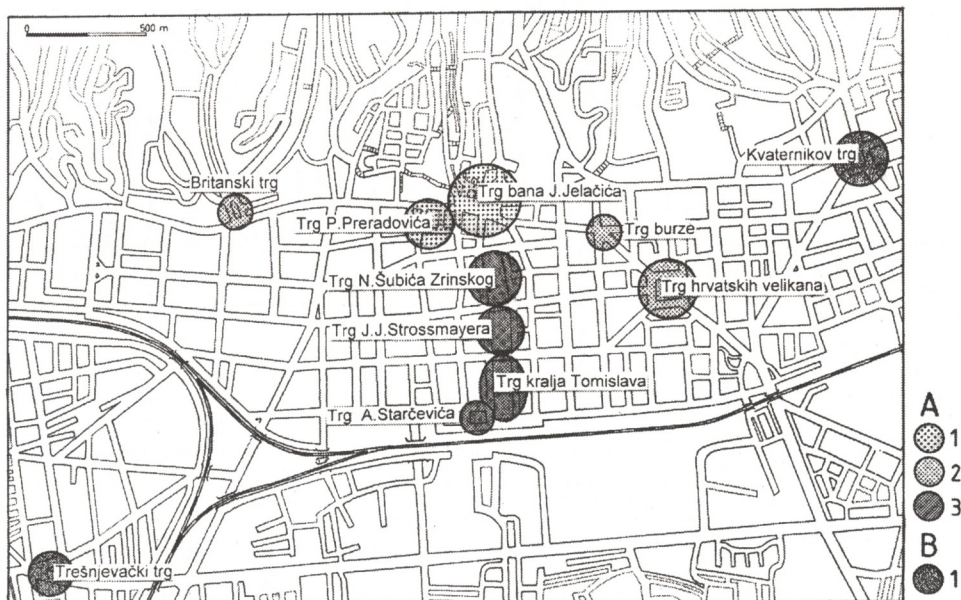
Ime trga/ulice	trg. na malo	ugost.	usluge	poslovni prostor	financ. poslovanje	turist. ag.	visoko šk., prosvjeta, znanost	uprava	kultura	društ. org.	ukupno
N. Šubića Zrinskog	3	1	10	9	4	11	-	4	1	1	44
J. J. Strossmayera	5	1	5	6	2	1	7	2	2	-	31
kralja Tomislava	3	4	12	5	-	7	2	-	2	2	37
A. Starčevića	249	27	2	1	2	1	-	1	2	-	285
UKUPNO	260	33	29	21	8	20	9	7	7	3	397
%	65,49	8,31	7,30	5,29	2,02	5,04	2,27	1,76	1,76	0,76	100

Izvor: Terensko kartiranje 2. 5. - 14. 5. 1999.

su trgovi, a samim tim i središnji dio Zagreba povezani sa stambenim naseljima Novog Zagreba i Velikom Goricom. Najznačajniju prometnu funkciju u promatranom prostoru zasigurno ima željeznički promet čijim je linijama središnji dio grada povezan sa prigradskim naseljima i čitavom Hrvatskom. Zbog velike koncentracije poslovnih djelatnosti pješački je promet vrlo intenzivan, a posebno u već spomenutom pješačkom prolazu Pothodnik. U prostoru razmatranih trgova odvija se i intenzivan automobilski promet posebice u ulicama koje poprečno presijecaju trgove.

TRGOVI - POSLOVNI SUBCENTRI

U prostornoj strukturi Zagreba funkciju poslovnih subcentara imaju Kvaternikov trg u istočnom i Trešnjevački trg u zapadnom dijelu grada (sl. 2). Poslovni subcentri za razliku od trgova središnjeg poslovnog centra imaju manje gravitacijsko područje. Prostor poslovnog subcentra Kvaternikov trg prostire se duž dvije glavne trgovačke ulice Maksimirske i Vlaške. Za potrebe rada kartiranje je provedeno u užem prostoru trga³. Kartiranjem su evidentirana 102 objekta djelatnosti. Brojem od 41 objekta ili 40,20% od ukupnog broja kartiranih djelatnosti u prostoru trga, a i značenjem ističe se trgovina na malo. U strukturi trgovine posebnu važnost imaju dvije robne kuće, od kojih jedna prodaje široki asortiman robe, dok je druga specijalizirana za prodaju jedne vrste robe (odjeće). Osobito značenje za razvitak Kvaternikovog trga kao poslovnog subcentra ima gradska tržnica koja trgovačkom funkcijom privlači velik broj kupaca. Prostire se na površini od 3400 m² i ima samo otvoreni prodajni prostor. U skorije vrijeme planira se preseljenje tržnice na novu lokaciju i to u planski izgrađen prostor u Šubićevoj gdje će uz otvoreni imati i zatvoreni prodajni prostor (Program uređenja Kvaternikova trga, 1997.). Oslobođanjem površine trga omogućit će se da trg postane i mjesto zadržavanja i boravljenja ljudi, a time bi se stvorio prostor za nesmetano komuniciranje i kretanje pješaka. U strukturi trgovine posebno značenje u subcentru imaju prodavaonice koje prodaju robu za kratkoročne potrebe (supermarketi i specijalizi-

Sl. 1. Razmještaj trgova poslovnih centara (A - trgovi središnjeg poslovnog centra: 1. trgovi pješačke zone, 2. trgovi rubnog dijela središnjeg poslovnog centra, 3. trgovi istočnog dijela "zelene potkove"; B - trgovi poslovni subcentri)

Fig. 1 Location of the squares - business centres (A - the squares of the business centre: 1) the squares - pedestrian zones, 2) the squares of the margin part of the central business centre, 3) the squares of the eastern part of the "green horse-shoe"; B - the squares - business subcentres)

rane prodavaonice za prodaju hrane) u kojima se najčešće opskrbljuje stanovništvo koje stanuje unutar gravitacijskog područja poslovnog subcentra Kvaternikov trg. Od ostalih djelatnosti koje pridonose značenju centra (trga) ističu se ugostiteljstvo i usluge (osobne i profesionalne), dok su ostale djelatnosti zastupljene u znatno manjem broju ili ih uopće nema (npr. visoko školstvo - znanost - prosvjeta, uprava i turističke agencije) jer je njihova lokacija najčešće vezana za središnji poslovni centar.

Kvaternikov trg ima veliko značenje u prometnom sustavu grada. Posebice se to odnosi na važnost tramvajskog prometa. Trg je okretište dviju linija (5 i 13) i prolazište četiri dnevne (4, 7, 11 i 12) i jedne noćne linije (31) s ukupnim brojem od 3202 polazaka/prolazaka radnim danom. Sjeverno od trga, u Petrovoj ulici, polazište je autobusnih linija za podsljemenska gradska naselja (Laščina, Kozjak, Srebrnjak), a južno od trga, u Heinzelovoj ulici, polazište je za gradska naselja u jugoistočnom dijelu grada. Iako na trgu i u okolnim ulicama nije uređena pješačka zona, ali je zbog trgovačko - prometne funkcije pješački promet dosta intenzivan i trgu daje veliku živost. Osim toga preko trga se odvija i intenzivan automobilski promet posebice u smjeru sjevera i prema središnjim i istočnim dijelovima grada.

U zapadnom dijelu grada poslovni subcentar formirao se oko Trešnjevackog trga. Najveće značenje u formiranju poslovnog subcentra, kao i kod Kvaternikovog trga, ima trgovina, a posebno gradska tržnica. Prodaja robe vrši se isključivo na otvorenom prostoru površine 6400 m² (Program prostornog razvoja tržnica u gradu Zagrebu, 1976).

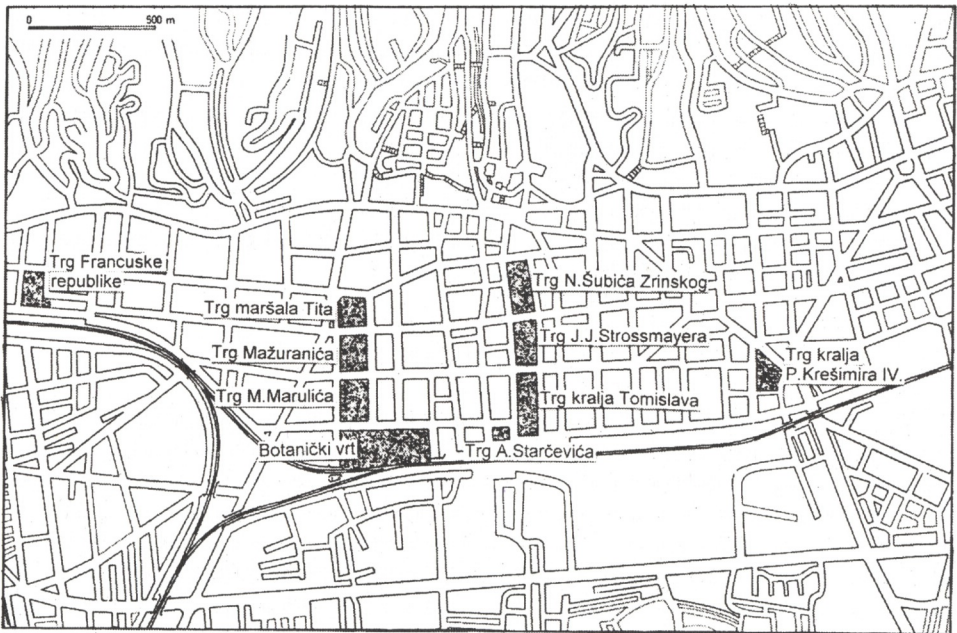
Zbog skučenosti, prenatrpanosti i velikog broja kupaca tržnicu bi za bolje funkcioniranje trebalo proširiti ili preseliti na novu lokaciju. Uz trgovinu kartiranjem je na trgu utvrđeno još svega tri djelatnosti (ugostiteljstvo, usluge i financijsko poslovanje) koje prate prostorni razmještaj trgovine na malo. Trešnjevački trg dobro je tramvajskim linijama povezan s ostalim dijelovima grada i čini ga jednim od najznačajnijih opskrbnih prostora u gradu.

TRGOVI - PARKOVI

Osim poslovne funkcije na pojedinim gradskim trgovima uređena je i zelena površina. Takvi trgovi značajan su element prostorne strukture grada jer s jedne strane utječu na fizionomiju dijela grada u kojem se nalaze i utječu na društveni život grada jer privlače stanovništvo grada i na taj način postaju mjesta ugodnog boravka i susretanja ljudi.

U širem središtu Zagreba kao trgovi - parkovi izdvojeni su sljedeći trgovi: trgovi "zelene potkove" (Trg maršala Tita, Trg Antuna, Ivana i Vladimira Mažuranića, Trg Marka Marulića, Trg Ante Starčevića, Trg kralja Tomislava, Trg Josipa J. Strossmayera i Trg Nikole Šubića Zrinskog), Trg Francuske republike i Trg Petra Krešimira IV (sl. 2).

Trgovi "zelene potkove" kontinuirana su zelena površina koji zajedno čine mrežu gradskog zelenila u središnjem dijelu grada. Pri tom zapadni i istočni dio "potkove" čine

Sl. 2. Razmještaj trgova - parkova

Fig. 2 Location of the squares - parks

trgovi koji se pružaju u smjeru sjever - jug, a spojeni su Botaničkim vrtom i Trgom A. Starčevića, koji se pružaju u smjeru zapad - istok. Na navedenim trgovima uređena je zelena površina (drvoredi, travnjaci i cvjetnjaci), postavljene su klupe za odmor, kante za otpatke, uređena je rasvjeta i staze za šetnju sve u svrhu ugodnijeg boravka ljudi. Osim zelenila, koje je općegradskog značenja, pojedine djelatnosti locirane na trgovima podižu i doprinose njihovom značenju u gradu. To se prije svega odnosi na djelatnosti koje zahtijevaju lokaciju u središnjim dijelovima grada, a to su: kultura, visoko školstvo, znanost, prosvjeta i uprava.

Trg Francuske republike i Trg kralja Petra Krešimira IV čine odvojenu cjelinu. Perifernim položajem u širem središtu grada njihovo je značenje nešto slabije, ali ipak čine važan element u prostornoj strukturi grada.

OSTALE FUNKCIJE TRGOVA

Proizlaze iz položaja trga u gradu i djelatnosti koje se na trgu nalaze. Tako su npr. glavno obilježje i funkciju Trga J. F. Kennedya, u istočnom dijelu grada, odredili objekti visokog školstva (fakultet i visoka škola), znanosti (institut) i prosvjete (srednje i osnovna škola). Prisutnost navedenih objekata daje trgu specifičnu kvalitetu, a to je prisutnost velikog broja mladeži. To se odražava i na druge djelatnosti, prvenstveno na ugostiteljstvo i trgovinu koji su u ovom prostoru našli povoljniju lokaciju. Slična obilježja ima i Trg sportova u zapadnom dijelu grada. Trgovi središnjeg dijela grada (Trg bana J. Jelačića i Trg P. Preradovića) koji su dio uređene pješačke zone i na kojima se zbog analiziranih fizionomsko - funkcionalnih obilježja zadržava velik broj ljudi imaju specifičnu društvenu funkciju, a to je mogućnost održavanja javnih skupova koja uz poslovne funkcije dodatno pridonosi njihovom značenju u gradu.

Svakako valja spomenuti i trgove u staroj gradskoj jezgri, Trg sv. Marka, Katarinin i Jezuitski trg, koji su u prošlosti imali značajnu ulogu u prostornoj strukturi grada, tj. bili su središnji trgovi srednjovjekovnog grada. Danas je njihova uloga u društvenom životu grada periferna jer se na njima za razliku od ostalih trgova središnjeg dijela grada zadržava manji broj ljudi. Najznačajnije obilježje trgovima daju kulturno - povijesni objekti i položaj u starogradskoj jezgri.

ZAKLJUČAK

Provedena analiza gradskih trgova Zagreba pokazala je da najveće značenje u prostornoj strukturi Zagreba imaju trgovi - poslovni. U strukturi poslovnih djelatnosti brojem i značenjem ističe se trgovina na malo, a posebnu važnost imaju gradske tržnice koje još uvijek imaju važnu ulogu u snabdijevanju stanovništva grada. Trgovi su povoljna lokacija i za ostale poslovne djelatnosti, a to se prije svega odnosi na ugostiteljstvo, poslovni prostor (uredi), financijsko poslovanje. Poslovnoj funkciji trgova dodatno pridonosi i prometno značenje trgova unutar sustava javnog gradskog prometa, a pojedini su trgovi i terminali tramvajskog prometa. Osim poslovnih funkcija trgovi dobivaju nove sadržaje, s težnjom da postanu ne samo mjesta kupovanja, već i mjesta rasonode i zadržavanja. U vezi toga treba istaknuti da tome najviše pridonosi uređenje pješačke zone središnjeg poslovnog centra.

Osim poslovnih funkcija analiza trgova pokazala je da su površine pojedinih trgova u širem središtu Zagreba uređene kao parkovi. Takva uređenost površine omogućila je da trgovi imaju rekreativnu funkciju, te da su na njima najčešće locirane kulturne, upravne i prosvjetne djelatnosti.

Zahvaljujući djelatnostima koje se nalaze na trgovima, a to se prvenstveno odnosi na poslovne djelatnosti, i uređenju površine trgova u pješačke zone i parkove, značenje pojedinih trgova i dalje će rasti, te će i dalje ostati važan element prostorne strukture grada.

POZIVNE BILJEŠKE

1. Terensko kartiranje provedeno je u razdoblju 2. 5. - 14. 5. 1999.
2. Kartirane su sljedeće trgovačke ulice: Ilica do Gundulićeve, Gajeva do Tesline, Praška uključujući i Marićev prolaz, Petrinjska do Amruševe, Jurišićeva do Palmotićeve, Cesarčeva, Stara Vlaška do Palmotićeve, Bakačeva, Radićeva do Kravog mosta, Tkalčićeva do Kravog mosta, Krvavi most, Bogovićeve uključujući i Petrićevu, Varšavska uključujući Miškecov i Obrtnički prolaz i Oktogon. Djelatnosti kartirane u Preobraženskoj, Margaretskoj i Preradovićevoj do Masarykove nisu zasebno izdvojene već su uključene u prostor Trga P. Preradovića.
3. Kartirane su sljedeće trgovačke ulice: Domjanićeva, Heinzlova do Martićeve i Nemčićeva do Utješinovićeva. Navedene ulice nisu zasebno izdvojene već su uključene u prostor Kvaternikovog trga.

LITERATURA

- Fusch, R., 1994.: The piazza in Italian urban morphology, *The Geographical Review* 84 (4), 424-438.
- Maksimović, B., 1972.: *Istorija urbanizma - stari srednji vek*, Naučna knjiga, Beograd
- Maretić, M., 1996.: *Gradski centri*, Zagreb, Školska knjiga
- Milić, B., 1994.: *Razvoj grada kroz stoljeća 1 - prapovijest i antika*, Školska knjiga, Zagreb
- Milić, B., 1995.: *Razvoj grada kroz stoljeća 2 - srednji vijek*, Školska knjiga, Zagreb
- Perković, Z., 1977.: Jezgra i okvir centra Zagreba, *Geografski glasnik* 39, 164-169.
- Ričković, D., 1998.: Pješačka zona središta Zagreba, *Hrvatski geografski glasnik* 60, 105-122.
- Vresk, M., 1978.: Die Bedeutung der traditionellen Märkte für die Versorgung Jugoslawischer Städte am Beispiel Zagreb, *Geographical papers* 4, 105-113.
- Vresk, M., 1986.: Neki pokazatelji funkcionalno - prostorne strukture Zagreba, *Radovi* 21, 45-53.

SUMMARY

City Squares in Spatial Structure of Zagreb

by
Vedran Prelogović

This paper analyses the functions and spatial distribution of the city squares in Zagreb. 42 squares have been registered by field mapping, and the most numerous and significant are the squares in the central part of Zagreb, where their network is the densest. Even 21 squares were registered there, in the space enclosed by Trg Francuske republike (The French Republic Square), Gornji grad (The Upper Town), Trg kralja Tomislava (The King Tomislav Square) and Trg hrvatskih velikana (The Square of the Croatian Greats). The analysis has shown that the squares with business functions stand out, and that the squares, together with the surrounding streets, make the nuclei of the Zagreb business centres. In the activity structure retailing is the most numerous and significant, and it makes the main business activity in the Zagreb business centres. The

attention was also paved to the significance of the city market-places in the structure of the business centre trade. The central business district squares are prominent for their catchment area, activity number and diversity. According to their physiognomic-functional characteristics they are classified into three groups: 1) the pedestrian zone squares, 2) the squares of the margin part of the central business district, and 3) the squares of the eastern part of the "green horse-shoe" (the space between the Main railway station and Trg bana J. Jelačića - The Ban J. Jelačić Square). The squares which make the business subcentre nuclei are less significant in the spatial structure of the city. They have smaller catchment areas and supply a smaller number of inhabitants. The main business activity is retailing, and in the centre structure, there usually is a department store and a city market-place. The squares - business centres have a significant role in the city transport system. This especially relates to the public city transport system, in which the squares are most often the tram transport terminals, and very often there are arranged bus stations in the neighbourhood. The squares of the central business district belong to the pedestrian zone which additionally contribute to humanization and functionality of the area.

Besides the business function, some city squares in the wider centre of the city can boast of arranged green areas, i. e. the squares have been transformed into parks. The squares - parks represent an important element in the city spatial structure, because they affect the physiognomy of the city part in which they are located. They also affect its social life, because they attract people, and so become the places of their pleasant stay and meeting one another. Besides the green areas which give them the basic mark, the squares - parks are the places of the activities which contribute to their importance in the city. This most often relates to the cultural, educational, scientific and administrative activities. The other functions of the squares are the result of their position in the city and of the activities located there. Owing to these activities, as well as to the arrangement of the pedestrian zone and parks, the significance of particular squares will continue to grow, and they will remain an important element of the city spatial structure.

Primljeno (Received): 10-2-2001

Prihvaćeno (Accepted): 21-3-2001